

ритмом. У виставі Курбаса звукове оформлення відігравало важливу роль, створюючи атмосферу та підсилюючи емоційний вплив на глядача. Він використовував музику, шум, ритмічні звуки, що дозволяло створити звуковий образ епохи. Постановка Леся Курбаса «Едип-цар» стала важливим етапом у розвитку українського театру, вплинувши на формування його естетичних принципів. Сучасні українські режисери, звертаючись до спадщини Курбаса, продовжують його пошуки в галузі сценічної форми та виразності.

С. Гордєєв

**НАРОДНА АРТИСТКА УКРАЇНИ ВАЛЕНТИНА ЧИСТЯКОВА:
ШЛЯХ ДО ВИЗНАННЯ (ДО 125-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ)**

S. Gordeyev

**PEOPLE'S ARTIST OF UKRAINE VALENTYNA CHYSTIAKOVA:
THE WAY TO RECOGNITION (TO THE 125TH ANNIVERSARY OF HER BIRTH)**

Валентині Миколаївні Чистяковій (1900–1984) випала принадна доля. Донька соліста Великого театру Миколи Чистякова, вона одержала класичну освіту в московській жіночій гімназії Ю. Деконської, добре знала літературу, музику, живопис, вчилася балету. У 1918 р. разом з батьками В. Чистякова переїхала до Києва. Там вона займалася в хореографічній студії М. Мордкіна, а також паралельно готувалася до вступу до консерваторії. Артистичну кар'єру Чистякова почала в «Молодому театрі», яким керував Лесь Курбас. Їх стосунки, із часом, перейшли від професійних до особистих. У 1919 р. Курбас та Чистякова обвінчалися в Андріївській церкві.

Дебютувала В. Чистякова в «Царі Едіпі» за Софоклом, де зіграла роль однієї з учасниць Хору. За два роки існування Молодого театру, де проходило гранування її неповторного таланту, Чистякова розкрилася як перспективна актриса драматичного театру.

У 1919–1920 рр., під час злиття Молодого театру з Першим державним драматичним театром ім. Т. Шевченка, В. Чистякова з успіхом грає роль Оксани в інсценізації Курбасом «Гайдамаків». Образ шевченківської героїні став її найвищим творчим досягненням раннього періоду, що визначив мистецьке спрямування актриси до ролей героїчного плану.

У 1920–1921 рр. група акторів Першого державного драматичного театру ім. Т. Шевченка, яка раніше належала до Молодого театру, виїздить з Києва до провінції та створює новий театральний колектив на чолі з Л. Курбасом — Київський драматичний театр («Кийдрамте»). Режисер почав доручати Чистяковій великі та головні ролі: Першу відьму в «Макбеті» В. Шекспіра, Нору в «Ляльковому домі» Г. Ібсена, Оришку в «Пошились у дурні» М. Кропницького, Мирандоліну в «Трактирщиці» К. Гольдони та ін.

За короткий строк існування «Кийдрамте» В. Чистякова зіграла п'ятнадцять ролей, що дозволили Л. Курбасу гідно оцінити її яскраву артистичну індивідуальність.

У 1922 р. Курбас заснував театр «Березіль», який у 1926 р. був переведений до Харкова — першої столиці України (у 1935 р. театр отримав назву — Харківський український драматичний театр ім. Т. Г. Шевченка). В. Чистякова протягом декількох десятиріч стає примадонною березільської трупи (1922–1959). Її мистецтво, яке сформувалося в умовах великої кількості театральних систем, багатогранності художніх напрямів, було визначено створенням свого власного методу роботи над роллю.

Серед її найцікавіших робіт цього періоду сценічні образи у виставах: «Гайдамаки» Т. Шевченка (Оксана), «Золоте черево» Ф. Кроммелінка (Меліна), «Яблуневий полон» І. Дніпровського (Ярославна), «Народний Малахій» М. Куліша (Любина), «Жакерія» П. Меріме (Ізабела). У цих постановках у розробці сценічної інтерпретації ролі актриса використовувала курбасівський «метод перетворення», який надавав метафоричного забарвлення, робив образи неповторними, що запам'ятовувалися глядачам.

1930–1950 роки — роки творчого злету актриси. Вони позначені новим етапом у мистецькому житті В. Чистякової: багаторічною співпрацею з режисером Крушельницьким, який оберігав та розвивав ідеї та творчі здобутки Леся Курбаса. Величезна галерея характерів, створених В. Чистяковою в цей період, переконливо засвідчила широчінь і щедру багатогранність її артистичного діапазону. Серед сценічних шедеврів актриси — образи, які увійшли в золотий фонд українського театру. Це Марія Лучицька («Талан» М. Старицького), Євгенія («Євгенія Гранде» О. Бальзака), Ліда («Платон Кречет» О. Корнійчука), Цезарина («Дружина Клода» О. Дюма-сина), Фру Альвінг («Привиди» Г. Ібсена) та ін. Ролі, зіграні В. Чистяковою, були дуже різні, проте в кожній чітко виявлялися стиль, манера, почерк актриси. Однією з вражаючих її рис було вміння знаходити для своїх героїнь неповторне втілення. Валентина Чистякова збагачувала власними знахідками-метафорами кожен роль у спектаклях театру ім. Т. Г. Шевченка. Прагнення до метафоричності, у поєднанні з психологічною розробкою характерів, виразною пластикою, емоційністю, й було особливою відзнакою творчості актриси. Синтезуючи досвід та акторські традиції, В. Чистякова стає одним з провідних майстрів шевченківської сцени, визначає основоположні принципи її акторської школи.

Під час роботи в театрі В. Чистякова знялася в декількох фільмах, серед яких: «Арсенальці» (1925 р., роль — Віра), «Прометей» (1935 р., роль — Груня), «Левко» (1942 р., роль — лікарка).

У період з 1950 по 1967 рр. актриса була педагогом Харківського театального інституту, з 1962 р. — Харківського інституту мистецтв (нині — ХНУМ ім. І. П. Котляревського), автором цілого ряду статей про митців українського театру, з питань акторської майстерності та режисури. Однак в якій би галузі практики і теорії театального мистецтва не виступала В. Чистякова, перед нами передусім актриса з великої літери, яка створила близько ста сценічних образів. Метод роботи Чистякової над роллю, у якому важливе місце надавалося психологічній розробці та метафорі, дає всі підстави стверджувати, що її мистецтво базувалося на традиціях театру корифеїв, різноманітні грані мистецької спадщини Л. Курбаса проступали в творчості його учениці, естетичні принципи М. Крушельницького іскрами спалахували в її художніх здобутках, у її видатних роботах, які значно поширили стильові межі акторського мистецтва, стали складовою частиною харківської театральної школи.

Нині ім'я Валентини Миколаївни Чистякової стало вже театальною легендою. У 1995 р. у Харкові Правлінням міжобласного відділення національної спілки театральних діячів України було засновано щорічну премію імені Валентини Чистякової, яка присуджується за створення жіночої ролі високого художнього рівня. Дух її творчості, акторські традиції та художні принципи відчуються в Харківському театрі ім. Т. Г. Шевченка, у його нових акторських поколіннях, у мистецтві її учнів, які працюють у різних театрах України.